

Baharlık Kitap Dizisi **22**

PSİKANALİZ YAZILARI

psikanaliz ve okul
psychoanalysis and school

İlkbahar 2011

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 346
Psikanaliz Yazıları
Baharlık Kitap Dizisi 22
Psikanaliz ve Okul
İlkbahar 2011

ISBN 975-6947-36-5 (TK No)
978-605-5809-40-9 (22. Cilt)

Psikanaliz Yazıları

Yayın Yönetmeni: Talat Parman

Yayına Hazırlayanlar: Ayça Gürdal Küey, Tevfika Tunaboylu-İkiz
M. Levent Kayaalp, Raşit Tükel, Elda Abrevaya

Birinci Basım: Mayıs 2011

İkinci Basım: Şubat 2018

Kitap Tasarımı: Canan Suner

Kapak Fotoğrafi: Robert Doisneau, *L'information Scolaire* (Okul Bilgisi), 1956

Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.

Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081

Matbaa Sertifika Numarası: 22826

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul

Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27

Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

SUNUŞ

*Yaşlanmayı beklemeyen
Yoram Hazan'ın anısına...*

Yaşam mı bizi bırakıyor yoksa biz mi onu terk ediyoruz? José Polar, Dominique Platier-Zeitoun ile birlikte psikanalistlerle yaşlılık üzerine yaptıkları söyleşileri topladıkları kitabın¹ sonsözüne bu soruyla başlar. Polar'a göre varoluşun son anlarında belki tek değerli, belki tek olası sorudur bu. Sigmund Freud 1 Ağustos 1939 da kesin kararını verir, hasta görmeyi bırakır ve birkaç hafta sonra 83 yaşında ölür.

Onun, seksen yaşını aştıktan sonra da çalışmayı sürdürmesiyle kendisinden sonra gelen psikanalistler için bir örnek oluşturduğunu düşünen Platier-Zeitoun ve Polard, Winnicott'un "ölüme kadar yaşamda kalmak" sözünü de anımsatırlar. Sordukları soru şudur: Nedir bazı psikanalistleri ileri yaşlara kadar çalışmaya iten? Karşılıklarına önce Paul Eluard'ın ünlü şiiri çıkar: "devam etmenin çetin arzusu". Psikanalistler söz konusu olduğunda, derin, ısrarlı ve o nedenle çetin de olan bu arzu, psikanalizi uygulamak arzusudur.

José Polard ve Dominique Platier-Zeitoun *Yaşlanmak... psikanalistler anlatıyor* başlıklı kitaplarında on dokuz psikanalistle yaşlılığı tartıştılar. Bu psikanalistlerden biri, Raymond Cahn seksenine geldiği halde çalışabildiğini söyler ve "eğer çalışmayı bırakırsam çok yazık olur, çünkü ne yaptığımı ancak şimdi anlıyorum" der. Oysa onunla hemen hemen aynı yaştaki bir başkası Anny Cordié ise uzun yıllar çalışmaktan yorulduğunu, artık yalnızlığı ve sessizliği aradığını söylemektedir. Bir diğeri, Claude Dumézil soruya soruyla karşılık verir ve "yaş olarak adlandırılan nedir?" diye sorgular. O nedenle Dumézil psikanalistlere psikanalizi uygularken yaş parantez içine almalarını önerir. Conrad

¹ Dominique Platier-Zeitoun, José Polar Vieillir... *des psychanalystes parlent*, Erès, 2009, Toulouse.

Stein ise önce çok daha doğrudan bir yanıt verir ve “bana yaşımı sorarsanız, yaşım yok diyeceğim size.” der. Sonra şöyle sürdürür, “Psikanalist çocuksu bir kulakla dinler. Duyduğu da hastanın içindeki ve hep olduğu çocuğun sesidir. Yaş konusuna gelince söylenebilecek tek şey, hastanın ve psikanalistin, birinin ve ötekinin, küçük yaştaki çocuklar oldukları, ölümsüz çocukluk yaşında olduklarıdır. Bu, saptanabilir, sayıya vurulabilir bir yaş değildir.”

Yıllar önce küçük bir çocuk babaannesine “insan ne zaman ölür babaanne?” diye sormuştu. “Yaşlanınca” yanıtı onu tatmin etmemiş ve devam etmişti sorgulamasına “sen ne zaman yaşlanacaksın?” Bu soruyu içimizdeki çocuk hep kendi kendimize soruyor ve elbette yanıt almayı beklemiyoruz. Sigmund Freud, Birinci Dünya Savaşı’nın karamsarlığı içinde, 1915’de, “Savaşın Yarattığı Hayal Kırıklığı” ve “Ölümlle İlişkimiz”² başlıklı yazılarında “hiç kimsenin temelinde kendi ölümüne inanmadığını” ve “hepimizin bilinçdışında ölümsüzlüğünden emin olduğunu” yazmıştır.

Yaşlanmak ve ölüm düşüncesi Sigmund Freud’u yaşamının son döneminde bir hayli etkilemiştir. 6 Mayıs 1921’de altmış beş yaşını kutladıktan birkaç gün sonra Ferenczi’ye şunları yazar: “Bu yılın 13 Martında aniden gerçek yaşlılığın içinde buldum kendimi. O günden beri ölüm düşüncesi beni terk etmedi, bazen iç organlarımda yedisinin benim yaşamımı sonlandırma onuru için yarıştıkları izlenimine kapılıyorum.”

Kaleme aldığı *Freud’un Yaşamında Ölüm*³ başlıklı kapsamlı kitabı ancak ölümünden sonra yayınlanabilen Max Schur, Freud’un yaşamının son dönemini yorumlarken onun 1920’de *Haz İlkesinin Ötesinde* başlıklı çalışmasını bitirmiş ve hemen o yaz *Kitle Ruhu ve Benlik Analizi* başlıklı çok önemli bir başkasına başlamış olduğunu vurgular. Schur’a göre Mart 1921’de önemli kalp sorunlarının ortaya çıkması, altmış beş yaşının yaklaşması ve önemli iki yapıtı peş peşe tamamlamış olması Freud’da depresif bir tepkiye yol açmıştır.

Freud’un kuramında ölüm dürtüsünün yer bulması önce Avrupa’ya daha sonra tüm dünyaya yayılan Birinci Dünya Savaşı’ndan sonradır.

² Sigmund Freud (1915) “Actuelles sur la guerre et la mort”, içinde: *Toplu Yapıtları Cilt XIII*, Fr. çev. Laplanche et al, PUF, 1994, s.127-157.

³ Max Schur (1972) *La mort dans la vie de Freud*, Fr. çev. Brigitte Bost, Gallimard, Paris, 1975.

Onun yapıtında önemli bir dönemeç oluşturan “Haz ilkesinin ötesinde”de bu zor yılları yaşamış olmanın karamsarlığının etkisi vardır. Ancak, Freud’un o çok bildik karamsarlığına bir tutam mizahı da her zaman eklediğini unutmamak gerekir. “Haz İlkesinin Ötesinde”nin büyük başarısı üzerine Eitingon’a yazdığı bir mektupta, “*Kitabın başarısı büyük oldu, çokça mektup ve çokça övgü alıyorum. Çok aptalca bir şeyler yaptığımdan eminim.*” der.

Kitabın başarısı, kuramın da başarısıdır. Böylece 1917’de “Yas ve Melankoli” ile başlayan süreç 1920’de tamamlanmış olmaktadır. Nesneye narsisistik özdeşleşme sonucu, nesnenin yitimi ve nesnenin kendiliğe alınması ile ölüm ortaya çıkacaktır. Freud, “*Canlı olmayan yaşamdan önce gelir ve yaşamın amacı ölümdür. Ölüm her canlının doğaya karşı borcudur ve bu borcu ödemeye hazır olmalıyız.*” derken ölümün doğal, yadsınamaz ve engellenemez bir olgu olduğunu söyler. Ancak bu doğal, yadsınamaz ve engellenemez olgunun yani ölümün ne zaman gerçekleşeceğini belirleyen nedir?

Freud’un buna yanıtı kaderdir. Ancak onun için kaderimizi belirleyen Daimon ve Tuchè’nin birbirine bağlı karşılıklı eylemidir. Daimon doğuştan yatkınlıkları, yapısal unsurları temsil eder ve Eski Yunanlılar için insanı bizzat kaynağı olmadığı eylemlere iten tanrısal güçtür. Oysa Tuchè rastlantısal unsurları ve yaşamın belirsizliğini tanımlar. Psikanalist Yves Morhain “Ergen sıkıntısı”⁴ başlıklı yazısında, Freud’un tüm yapıtı boyunca Daimon ve Tuchè’nin karşılıklı etkisinin görülebileceğini ve son çalışması “Psikanalizin Özeti”nde “*ruhsallığın tüm biçimlerinin belirleyici nedeni doğuştan yakınlıklarla rastlantısal olayların karşılıklı eyleminde aranmalıdır*” dediğini belirtir. Ergenlerin sıklıkla yineledikleri “bu benim geleceğim” haykırıışlarını yaşamın bitişliliğinin artık farkında olmalarına bağlayan Morhain, bunun doğuştan yatkınlıklara ve yaşamın sıradan rastlantısallıklarına karşı belki de son başkaldırı olduğunu söyler. Ergenliğin sonlanması anne babanın simgesel, imgesel ve hatta gerçek ölümüne bağlı olsa da, bu dönemde Fransızların “küçük ölüm” dedikleri cinsel doyum yani orgazm ilk kez yaşanacaktır. Büyük ölümden uzak durmanın yolu küçük ölümler peşinde mi koşmaktır? Belki de.

⁴ Yves Morhain “Le spleen adolescent”, *Adolescence*, No: 72, Ed L’esprit du temps, Le bouscat, 2010, s.253-267.

Ancak yaşam ve ölüm ilişkisi başka türlü de sorgulanabilir. “*İnsanın ölmek için bir nedeni olmalı.*” diyordu bir analizanım. Yaşamın nedenini değil de ölümün nedenini sorgulamak, işte yaşama tutunabilmek için dâhice bir çözüm! Şüphesiz hepimizin, Daimon ve Tuchè'nin karşılıklı eylemlerinden kader adı verilen kendi denklemimizi çıkarabilmek için bu tür dâhice buluşlara gereksinimimiz var. Çalışmak ve aşk, analizin tek hedefleri olarak ölmek için bir neden bırakmayabilir bize uzun bir süre. Ya da bunları yitirmemize neden olanlar, ölmek için de iyi bir neden oluştururlar. Ancak Epikür'ün sözleri vatandaşları gibi bizleri de yatıştırmalıdır: “*biz varken ölüm yoktur, o varken de biz yokuz*”. Yaşam ve ölümün birbirine bağlılığı ama asla bir arada olamayışları, varoluşun mizahi yanlarından biri değil midir?

Öyleyse psikanalistler psikanaliz uğraşlarında yaşı, yaşlılığı ve ölümlü elbette yadsımayarak ama parantez içine alarak, kendileri için olduğu kadar analizanları için de, aşk ve çalışmayı “devam etmenin çetin arzusuyla” istemelidirler. Psikanalitik dinlemeleri ve yorumları bu paranteze alışı izlerini taşımaktadır. Bu, şüphesiz ne onları ölümsüz kılacaktır, ne de analizanlarını. Analiz ne zaman biter sorusuna “*analist ve analizandan biri öldüğünde*” biçiminde yanıt vermek, ölüm gibi zor bir konuyu konuşulabilir kılmak için mizaha sığınmaya bir örnektir. Yaşamda kalanın ruhsallığında yas sürecinin gerçekleşebilmesi, yitirilen nesnenin ölümünün kabul edilmesine ve böylece kendiliğın içine alınabilmesine bağlıdır.

Peki, psikanalistler öldüklerinde arkalarından ne söylenebilir? Ülkemizin önde gelen mizahçılarından biri, meslektaşlarının cenazelerini hicvederken onların arkasından “bu son şakasıydı” demenin adet olmasına değinir. Freud'dan edindiğimiz mizahi mirası sürdürerek benzer bir önermeyi psikanalistler için de yapabiliriz. Bir psikanalistin arkasından “bu son yorumu oldu” demek belki de en doğrusudur.

Psikanaliz Yazılarının 2011 sonbaharında yayınlanacak olan 23. sayısı için yazılarınızı ve önerilerinizi lütfen baglam@baglam.com adresine iletiniz.

TALAT PARMAN

İçindekiler / Contents

sunuş | 5
presentation
TALAT PARMAN

önsöz | 11
preface
TALAT PARMAN

aichhorn'un kitabının birinci basım için sunuş yazısı | 13
preface to the first edition of aichhorn's book
SIGMUND FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY TALAT PARMAN

iki olanaksız meslek arasında psikanalist | 17
the psychoanalyst between two impossible professions
TALAT PARMAN

öğretmenler için psikanalize giriş:
psikanaliz ve pedagoji arasındaki ilişki | 25
*introduction to psychoanalysis for teachers: the relation between
psychoanalysis and pedagogy*
ANNA FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ŞÜKRAN İ. BAŞARIR

psikanalitik pedagoji tarihine kısa bir bakış | 35
a brief historical overview of psychoanalytic pedagogy
ALPER ŞAHİN

psikanaliz ve pedagoji | 47
psychoanalysis and pedagogy
SANDOR FERENCZI / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN

ben neden öğretmen oldum?
“âşikar ve bilinçdışı nedenler” | 57
why i am become a teacher? manifest and unconscious reasons
F. GÖVER KAZANCIOĞLU

pedagojik danışman | 69
pedagogic counselor

OSCAR PFISTER / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN

kara çocuklar | 75
the dark kids

ZEHRA KARABURÇAK ÜNSAL

dosya ötesi

psikanalitik süreçte müzikal unsurlar | 85
musical elements in the psychoanalytic process

HERIBERT BLAß / ÇEVİREN / TRANSLATED BY ALPER ŞAHİN

arayüzde büyü[len]mek: bilişim teknolojisi ve ruhsal | 103
gelişim ilişkisi üzerine psikanalitik bir bakış

*growing/being enchanted on the interface: a psychoanalytical
over-looking on the relationship between the information
technologies and psychical development*

ONUR SALTUK DÖNMEZ

ingilizce özetler | 113
summaries

haberler – duyurular | 119
news - announcements

önsöz

i

stanbul Psikanaliz Derneği üyeleri olarak bir süredir psikanaliz ve pedagoji ilişkisini ele alan ve sorgulayan birçok etkinliği ve yayını gerçekleştiriyoruz. 2008 yılından bu yana İstanbul Özel Robert Lisesi ile birlikte düzenlediğimiz “Okul ve Psikanaliz” etkinliğinde her yıl okulu ve okul yaşamını ilgilendiren bir konuyu psikanalizin ışığında tartışmaya çalışıyoruz. Bu etkinliklerden ilkinde yapılan konuşmaları içeren *Yatılılık: Okul Ev Olunca* kitabı ülkemizde bu alanda ilk yayınlanan kitap olma özelliğini taşımaktadır. *Psikanaliz Yazıları*’nın bu sayısında da ilk kez psikanaliz ve okul ilişkisini ayrıntılı ve kapsamlı bir biçimde ele almaktayız.

Bu dosyada öncelikle psikanaliz ve pedagoji ilişkisini ilk kez sorgulamış öncülerin görüşlerine yer vereceğiz. Psikanalizin öncülerinin görüşlerini günümüz psikanalistleri olarak bizlerin bu ilişkiyi nasıl ele aldığını ortaya koyan yazılarla tamamlayacağız. Okulun bir eğitim ve öğrenim kurumu olduğunun bilincinde olarak psikanalizin, eğitim ve öğrenim zorluklarının önlenmesinde ve aşılmasında ve öğretmen-öğrenci-veliler arasındaki ilişkilerin dinamiğinin anlaşılmasında ve çözümlenmesinde yadsınamaz yararları olacağını biliyoruz. Psikanalizin yüz yıllık geçmişi bu alandaki çabaların başarılarını gözler önüne sermektedir.

Ancak unutmamız gereken psikanalizin yirminci yüzyılın başında özgürlük, eşitlik ve toplumsal ilişkilerde açıklık isteklerinin kitleler tarafından dile getirilmeye başlandığı dönemde ortaya çıkmış olmasıdır. Serbest çağrışım temelinde bir özgürlük arayışıdır. Her şeyi söylemenin, söyleyebilmenin özgürleştirici yönü ve dolayısıyla bireyin kendini dilediğince gerçekleştirebilmesine katkısı olduğu elbette önceden de biliniyordu. Ancak bunun tedavi edici bir yanı da olduğu Sigmund Freud tarafından keşfedilmiştir. Freud uygarlığın yüceltmeye gereksinimi olduğu ama asıl sorunun nevrozların kaynağı olan bastırmanın

ortadan kaldırılması olduğunu ortaya koymuştur. Bunun da yolu analizanın serbest çağrışım yaparak konuşmasından ve analistin de serbest bir dikkatle onu dinlemesinden geçmektedir.

Öte yandan açık, eşitlikçi ve adil bir toplumsal yapı ancak bunları isteyen bireyler tarafından gerçekleştirilebilir. Bu isteklerin gelişen ve büyüyen birey tarafından ilk kez dile getirildiği kurumlar önce aile ve sonra okuldur. Okulun önemini topluma yön vermek isteyen politikacıların daha 19. yy. ortalarında fark ettiklerini ve kendi görüşlerini yaymak için okulu kullandıklarını biliyoruz. Bugün okullar eskiye göre çok daha fazla tehdit altındadır. Ayrımcı ve yasaklayıcı tutumlarını, kadını, farklı olanı, ötekini düşmanca gören düşüncelerini, asla eşit değil ama tek düze ve tek boyutlu bireyler yaratmayı hedefleyen tutucu ve köhne dünya görüşlerini okullar yoluyla yaymaya çalışanlara karşı günümüz okullarının, öğretmen ve öğrencilerinin özgürlüğünü savunmak için psikanalizin eğitime ve öğretime önemli bir destek sağlayacağına inanıyoruz.

TALAT PARMAN

aichhorn'un kitabının birinci basımı için sunuş yazısı*

SIGMUND FREUD

ÇEVİREN: TALAT PARMAN

Psikanalizin uygulamalarından hiçbiri, onun çocuk eğitiminin kuramına uygulanması kadar ilgi çekmemiş, bu denli umut uyandırmamış ve dolayısıyla bu denli alanda uzman meslektaşı kendisine çekmemiştir. Bunu anlamak kolaydır. Çocuk, psikanalitik araştırmanın temel nesnesi olmuştur, bu rolde bu çalışmanın hareket noktası olan nevrozlunun yerini almıştır. Psikanaliz, hastada olduğu gibi düş gürende ve sanatçıda hiç değişmeden yaşamını sürdüren çocuğu, çocuksu varlığa özgü olan dürtüsel güçleri ve eğilimleri ortaya çıkardı ve nihayet onu erişkin olgunluğuna götüren gelişimsel yolları izledi. Psikanalizin çocuğun etrafında yoğunlaşan çabalarının, amacı çocuğu olgunluğa götürecektir yolda ona rehber olmak, onu yüreklendirmek ve yanılğılardan korumak olan eğitim etkinliğı için kullanılması umudunu yaratması şaşırtıcı değildir.

Benim psikanalizin bu uygulamasındaki katkım çok kısıtlıdır, üç olanaksız meslek olduğunu söyleyen görüşü çok önceden benimsemişimdir: eğitmek, tedavi etmek ve yönetmek ve bunlardan ikincisi için hayli çaba harcadım. Ama bu yüzden eğitimci dostlarımla çalışmaları yüksek bir toplumsal değer biçilmesini istemelerini kabullenmiyorum değilim. August Aichhorn'un bu kitabı büyük bir sorunun bir bölümüne, terk edilmiş gençler üzerinde uzmanlaşmış eğitime eğiliyor. Yazar psikanalizle tanışmadan önce uzun yıllar belediye başkanının koruyucu eğitim

* August Aichhorn'un Başboş gençlik (*Verwahrloste jugend*) kitabının ilk basımı için Sigmund Freud'un yazdığı sunuş yazısı (1925), Standard Ed. Volume XIX İng. çev. J. Strachey, The Hogarth Press, 1961, London, s.273-275.